

TEADVUS TULVIL TEADMIST

TEADVUS TULVIL
TEADMIST

VALGUSTATUD MUNGA
ZENI TARKUS

Tallinn, 2020

MIND FULL TO MINDFUL.
Zen Wisdom From a Monk's Bowl
OM SWAMI

E-ISBN 978-93-5277-764-8
Black Lotus Press

© Om Swami
Tõlkija Helger Aaresild
Keeleliselt nõustanud Katrin Hallik
Teksti suhtes nõustanud Margo, Vello, Andres, Lea, Silvi ja Mart
Küljendanud Piret Tuur

ISBN 978-9949-01-760-7
Väljaandja: Osaühing Lauraton
Tallinn, 2020

ZENI SISUKORD

ZENI SÜND	9
Ärkamine	9
Valgustatu elu	14
Esimene zeni edastamine	19
Pärimus Bodhidharmast	27
Elu on lill	33
Esimesed sammud zenis	39
Seina seiramine	49
<i>Tšado</i> ehk zeni teetseremoonia	57
Meeleharjutus kõndides või isegi pikali olles?	65
NELI ÕPETUST ZENI SÜDASUUTRAS	69
Asjade olemus / Südasuutra – I	69
Raevutsev torm / Südasuutra – II	81
Kannatamise pettepill / Südasuutra – III	85
Ületav mõistmine / Südasuutra – IV	97
NELI ZENI ERINEVAT KÜLGE	103
Elu pühamu	103
Tundevalla puhastamine – <i>osodži</i>	111
Zenilik kõne	119
Elutarkus	123

NELI OLULISIMAT VOORUST ZENI JÄRGIJALE	131
Kaastunne	131
Alandlikkus	137
Eneseohje	143
Andestamine	149
NELI ZENI ELULIST SOOVITUST	157
Zeni tee	157
Istu rahulikult	160
Keha eest hoolitsemine	167
Valuga toimetulek	174
Vägivallatuse harjutamine	183
Järelsõna	187

ZENI SÜND

Ärkamine

Nad vaatasid Buddha rahulikku säravat nägu
ega suutnud jätta küsimata: „Kas sa oled jumal?”

„Ei,” kostis Buddha.

„Kas sa oled siis mõni taevane olend?”

„Ei.”

„Kes sa siis oled?”

„Olen ärganu.”

Küllast külla rändavad laulikud olid teel järjekordsele laadale, et seal üles astuda. Nad olid jõe ületamisega ametis ega pannud üldse tähele ülikõhna Buddhat, kes sealsamas tee ääres pikali maas hinge vaakus.

„Mida sa kogu aeg oma kandle keeli näpid,“ pragas üks muusik teisega, kui too parasjagu pillikeeli timmis. „Kord tõmbad keeled liiga pingule, nii et need katkevad, edasi lased keeled liiga lõdvaks ja siis on pill täitsa häälest ära. Üksnes pillikeeli õigesti pingutades saab muusikariistal kauneid viise mängida.“

Säärane kõne sattus Buddha kõrvu. Talle sai zeni määratluse järgi osaks *satori* ehk äratundmishetk. See oli Buddha esmaärkamise välgatus. Teda tabas mõistmine. Ta sõnas endamisi: „Olen olnud enda suhtes liiga karm. Kui oma isa kuningapalees viibisin, asusin keset luksust, elades peaaegu liiderlikku elu. Praegu aga olen jõudnud teise äärmusse, jättes oma ihu ja meele ilma isegi kõige hädapärasemast hoolest ning toidupoolisest.“

Buddha mõistis, et äärmuslik enesepiiramine ei vii ärkamisele. Tähtis on elada elu kaunimeelselt ning tänutundega, isegi kui see elu on täis kannatusi.

Oskus elada iluga täidetud ning õnnelikus olemises kulgevat tähendusriikast elu on igati õpitav. Just see ongi zeni sihiks: saavutada ümbruskonna mõjustatusest vaba meeleseisund, nii et tavapäraselt ülekoormatud meelele jääks ka puhkevõimalusi ning hing oleks tulvil rõõmu. Meel liikugu eluvooga kaasa, muretsemata kuhugi väljajõudmise pärast.

Ehkki sellise meeleseisundi poole pürgimist on kergem soovitada kui teoks teha, on siht ometi saavutatav. Elu on ju siin ja praegu.

Lühidalt kokkuvõetuna see ongi ärkvelolek: suhtu lahkemeelselt kõigeste sellesse, mida elutee sulle toob, hoi a alal nii oma tasakaalukus kui ka sisemine rahu.

Elu ja meid läbivaid tundevoogusid ei pea pidama millekski väga tõsiseks, ehkki just nii on meid pandud arvama. Valgustatud olek tähendab oskust suhtuda ettetulevatesse asjadesse üleva kergusega (kuid mitte endastmõistetavusega) ning suutlikkust elu kummalisi riukaid ja ärritavaid olukordi välja naerda. Inimestel on kalduvus võtta end liiga tõsiselt. Just see ülemäärane tõsimeelsus on enamuse meie piinade põhjustajaks.

Kui ümbritsevaga sobitumisest küllastunud meel hakkab end mõtete-koormast tühjemaks – kui siseneb avalit teadlikkuse ning loomuliku taipamise olekusse –, sugeneb teadvuse äärealadele rahulolu. Mis oleks, kui suudaksime loobuda oma mõttemaailma kujundavatest välistest mõjutustest, nii et meel ei kiirustaks enam enda ümber sündivat aina arvustama ning hindama?

Inimese võime kiiresti otsuseid vastu võtta on välja kujunenud pika arengutee jooksul. See on andnud inimesele võimekuse kärmelt kohanduda

varem kogetud eluseikadele sarnanevate olukordadega. Aga sel võimekusel on ka oma varjupool, mis põhjustab kannatusi nii tunde- kui ka mõttevallas. Alati kui miski ei näi sobituvat kehtivate arusaamadega, püüame seda kas või vägisi suruda juba valmis oleva maailmamõistmise piiridesse.

Erinevalt teistest koolkondadest, kus meele taltsutamiseks tehakse karme ja sihipäraseid harjutusi, on zen end taandanud püüdest kuhugi välja jõuda. Ainus, millele panustatakse, on siinsamas õnnelik olemine. Nõnda on loobunud enesesse süvenemise ja millelegi keskendumise nõudest.

Sugugi mitte kõik meeleharjutused ei hõlma jäigas istumisasendis kindlameelset paigal püsimist. Kõndi, söömist, nõude pesemist – kõike, mida elus tavapäraselt teeme – võib teha mõtteharjutusena.

Laps kulgeb rõõmsana või vähemasti vabameelsena ühest ajahetkest teise. Zenist innustunu sihiks on olla kogu aeg avalil, olla teadlik teda hõlmavast eluvoost ning asjade olemusest.

Kui Buddha – esimene oma elus zeni rakendanu – kuue aasta kestel väga pingsaid meeleharjutusi tegi, sai ta seeläbi suurel hulgal kogemusi. Ta omandas erinevate õpetajate käe all kõige erinevamaid võtteid vaimses vallas toimetamiseks. Ta proovis isegi täielikku enesesalgamist, öeldes päevade kaupa ära toidust, püsidel elus üksnes kehasse talletunud varude najal. Just siis sattusid ta kõrvu rändlauliku tähendamisväärset sõnad, mille kuulmine tõi mõistmise, et äärmuslik lihasuretamine ei taga talle edasiarengut.

Tollest hetkest peale otsustas Buddha hakata korralikult sööma, sest lahkus enese suhtes ning edasijõudmine vaimsel teel käivad käsikäes. Järgmistel kuudel toituskki Buddha tavapärasel kombel. Tema kondiklibulaadne keha muutus taas jõuliseks, liha kasvas jõudsalt luudele ning ka kõõlused taastusid.

Ning siis ühel päeval, kui ta oli juba tüdinenud nähtava edasiarengu puudumisest, istus Buddha bodhipuu alla ning andis endale kindla lubaduse: „Enne ei tõuse püsti, kui olen valgustumist kogunud!“

Pärast kauaigatsetud kirkastumise osaliseks saamist tõusis Buddha bodhi puu alt üles.

Ehkki siin olen kasutanud sõna „osaliseks saama“, pole see täpne, sest valgustumine ehk kirkastumine pole asi, mida saaks omandada või välja

teenida. Pigem on see midagi, mida läbi elatakse, millega üheks saadakse.

Valitseb eksiarvamine, et kui Buddha kirkastumiseni jõudis, muutus miski tema ihus või ime tegi ta teistsuguguseks või sai temast äkitselt tulinukas kuskilt teisest maailmast. Ning taevast said ehtima vikerkaared ja tema peale langes õielehti. Kahtlen sügavasti millegi taolise sündimises. Olen üsna veendunud, et midagi üleloomulikku üldse ei juhtunudki. Selle asemel tuli ilmale midagi hoopis väekamat ning palju kasulikumat: Buddha omandas uue vaate elule.

See uus maailmanägemine osutas, et ta peaks hoopis uutmoodi oma elu seadma, ning vihjas, mismoodi ta peaks kaasinimesi nende arenguteel abistama.

Laialdaselt on tuntuks saanud lugu Buddha esimestest sammudest kirkastununa.

Rännuteel sattus talle vastu kaks pühameest, kes teda kõnetasid.

„Kes sa oled? Näeme su palgeil säravat jumet ning tajume sinus erilist külgetõmbejõudu. Su väelisus on vastupandamatu. Kes sa oled? Kas oled jumal?“

Buddha kostis: „Ei, ma ei ole jumal. Jumalat ei ole olemas.“

„Hästi, aga kas oled siis mõni taevane olend?“

„Ei.“

„Siin oled kindlasti *gandharva* – taevane muusik. Missugused siredad käed ja jalad sul on ning ka kõnnak on nii ülevalt suursugune!“

„Ei, ma ei ole *gandharva*.“

„Küllap siis oled pühak.“

„Ei, ma ei ole üldse mingi pühak.“

„See ei saa ju nii olla,“ vaidlesid usumehed vastu. „Sinu ja meie vahel on niivõrd suur erinevus. Sellele peab seletus olema. Vaata vaid ennast, siis vaata meid. Oleme justkui viljamahlast tühjaks imetud mangod, mis on tee äärde maha loobitud. Sina aga oled nii kütkestavalt ülev ja kaunis. Sinu sisemine sära kumab sinust läbi ja su hiilgus on nii ilmne.“

„Aga ma polegi ütelnud, et minu ja teie vahel puuduks erinevus,“ kõneles Buddha leebel toonil justkui tasane vetevulin. „See erinevus on tegelikult üsna väike ja seisneb selles, et teie magate, aga mina olen ärkvel. Magate kogu oma elu maha, sel ajal kui mina olen teadlik igast mööduvast ajaviivust.“

Nende sõnade lausumise järel kõndinud Buddha oma teed. Pärilmuse kohaselt ühinenud need kaks pühameest Buddhaga, saades nõnda tema esimesteks jüngriteks. Buddha palunud neil pead paljaks ajada ning oranžid rüüd selga panna.

Sõna *buddha* vaste sanskriti keeles on *džagrita* ehk “ärkanu“. Käesolev raamat, kui mõned peatükid välja arvata, pole siiski Buddhale ja tema elukäigule pühendatud. See on pigem minu ja sinu lugu, mis käsitleb meie elu ning meie meelt. Kõnni kaasa ühes minuga.

Valgustatu elu

Buddha Šaakjamuni kandis alati mungarüüd ning tal oli kogu aeg kaasas kerjakauss. Paljud inimesed mõtlevad: „Miks ta ei võinud kuskil paigal püsida ning elu nautida?“ Aga valgustatus ei ole midagi, mis sul on. Valgustatus on see, mis sa oled, mida sa teed.

Buddha oli sedavõrd särav ja suuremeelne isiksus, et kuhu ta ka ei suundunud oma sõnumit levitama – enamalt jaolt Põhja-India aladel –, alati leidis hulk inimesi, kes soovisid temaga kaasa minna. Nad mõistsid, et üksnes Buddha järgimine, tema käitumisviisi, kommete, meele ja käeliigutuste järeletegemine võimaldab neil saada ka ise Buddha-suguseks.

Üsna peatselt pärast bodhi puu all saadud valgustumise kogemust jõudis Buddha oma rännakul jõe äärde, kus lapsed parajasti mängisid. Üks mängivatest lastest oli tüdrukuke nimega Nandabala. Kui ta Buddhat silmas, mõistis laps, et tegu pole tavalise mungaga. Ta taipas, et saabunud on väga eriline isik. Tüdruk jooksis Buddha juurde ning pakkus talle seda, mida tal parasjagu oli – väikest mandariini.

„Palun võtke vastu see minu and,“ sõnas Nandabala, kes oli tol hetkel vaid üheksa-aastane. Buddha võttis tänumeeles pakutud mandariini vastu ning õnnistas tüdrukukest.

Nandabala ütles: „Olen kindel, et teil on meile paljugi jutustada. Iga teie huultelt langev sõna on kui jumalik neste. Soovime kuulda aina enam. Kas peaksite meile jutluse? Olgu see minu and juba ette *dakšina*'ks – õpetajale pakutud annetuseks. Pakun andi siiras tänutundes. Kas peaksite meile jutluse, jagaksite pühalikku õpetust?”

Buddha palus lastel koguneda. Oma esimese jutluse pidaski ta lastele. Buddha esitas lastehulgale küsimuse: „Kas teil on kõigil mandariin?”

Tuli välja, et iga lapse käes oligi mandariin.

See lugu pandi kirja kuus aastat pärast Buddha lahkumist siitilmast.

Peab lisama, et zeni maailmanägemise vaimus on väidetud, et kuskil Buddhat kohates tuleks ta kohemaid maha lüüa, sest zeni põhimõtte kohaselt ei tohi kedagi jumaldama hakata, isegi Buddhat mitte. Sest kedagi ülepeakaela kummardades takistatakse iseenda edasiarenemist.

Siin tuleb küll lisada, et jüngri kuuletumine gurule on zeni koolkonnades sama tähtsaks peetav nagu muudeski idamaade usundites.

Buddha esimest õpetuste jagamist kirjeldan sellisena, nagu see on ära toodud raamatus „Old Path. White Clouds“ (Thich Nhat Hanh, Parallax Press, 1987).

Selle järgi kõnelnud Buddha Nandabalale, tema mängukaaslastele ning kahele äsja jüngriks saanud pühamehelale järgmist.

Lapsed, kui te mandariini koorite, võite seda teha nii oma tegevust täielikult teadvustades kui ka mitteteadvustades. Samamoodi – mida te elus ka ei teeks – alati on kaks võimalust: teha asju igati teadvustatult või toimida teadvustamatult. Kui toimite avali teadlikkuse seisundis, siis olete ärkvel. Kui teis puudub keskenduv teadvustatus, siis te magate. Valdav osa välismõjudega kohandumisi toimub teadvustamatult.

Aga missugune on tõeline teadvelolek mandariini söömisel?

Kui sööte mandariini, siis te **teate**, et sööte mandariini. Seda nimetatakse viibimiseks käesolevas hetkes.

Käesoleva hetke teadvuses alalhoidmise eelduseks on korraga ühe asja tegemine. See suunab keskendatuse parasjagu tähtsaimale tegevusele. Rööprähklemine on teadlikkuses olemise surmavaenlane.

Kui söön oma toitu ega mõtle samal ajal muudest asjust, ei vaata ka telerit ega vasta mõnele telefonikõnele, ei tipi suutäite vahele nutitelefonisse tekstisõnumeid, siis olengi päriselt teadlik sellest, et ma einestan.

Buddha ütles: „Koged igati meeldivat lõhna ning magusat maitset. Kui mandariinilt koort eemaldad, siis tead, et sa koorid puuvilja. Kui asud koore küljest mandariinilõike eemaldama ja suhu panema, siis oled igati teadlik sellest, mismoodi iga mahlakat lõiku eemaldad ning sõrmedega suhu lükkad.”

See kõik on võimalik, kui mõnevõrra oma liigutusi aeglustad. Kujutle mandariini koorimist, viljalõigu eemaldamist ja suhu pistmist, hammaste all puruks muljumist. Viljamahl valgub suuõõnde ning ujutab üle suus olevad maitsmispingad. Suus on tunda ergutavat tsitruselist maitset.

Niisugune on teadlik mandariini söömine.

Aga mida me enda ümber näeme? Peaaegu igaüks on kuskile ruttamas. Kui inimene on oma sihtkohta jõudnud, ei meeldi talle see paik, kuhu ta on saabunud.

Võid näiteks teedel üksjagu liiklusraevu kohata – autot juhitakse rohmakalt, tuututatakse.

Aga tööle või mujale kohale jõudes pole inimestel tahtmist seal olla. Nad lausa vihkavad töökohal viibimist. See tekitab pingeid ning sõnelusi.

Koju naastakse rõhutatud meeleolus, ent sealgi pole tahtmist viibida. Ometi tee peal oldi läbematuses, justkui suutmata ära oodata kodusesse turvakohta päralejõudmist.

See on näide ülimest kärsitusest ning endale aruandmise puudumisest. Niisugune olek on täielik vastand Buddha soovitatud teadvustamisele, tegevuste mõtestamisele.

Kujutle, et suudaksid mistahes asja teha, olles iga hetk täiesti oma tegevusele pühendunud. See ei eelda, et vajaksid oma tegevuses mingit

lisaaga. See tähendab, et mida sa ka ei teeks, kõike teed täiesti teadvustatult.

Buddha aga jätkas teadlik olemise teemal:

Sel mandariinil, mille Nandabala mulle ulatas, oli üheksa seibi. Sõin igat tükki täie teadvustatusega ning tundsin, kui ülev ja imeline iga tükk oli. Mul ei kadunud hetkekski peast mõte mandariinist. Nõnda oli see mandariin minu jaoks midagi väga tõelist. Aga kui mandariin on tõeline, siis on ka puuvilja sööv inimene tõeline. Just niisugune ongi mandariini söömine tõelises teadvelolekus.

Miljonid inimesed sammuvad iga päev treppidel. Kui peaksid kelleltki küsima, mitu trepiastet ta äsja läbis, jääb too üsna nõutuks. See näitab, kui vähe me oma tegevusi teadvustame. Zen püüab mõtlematuse olekus tehtavatelt toimetamistelt üle minna mõtestatud tegevusele. Sel juhul muutuvad kõik meie tegevused ühtlasi ka mõtluseks. See toob endaga kaasa hingelise rahulolu tunde.

Zen juhtub siis, kui meel on rahulik, kui meeles pole lobisemist, uitmõttelist heietamist, sisekõnet ega vestlust kellegi teisega; samuti puuduvad siis meelest minevikku või tulevikku küünituvad mõtted. Zen on siis, kui meel on täiuslikult vait. Alles siis on võimalik omandada täielik pilgusheit asjade olemusse ning saada aimu ka omaenda elu olemusest. Alles siis saab meelest sinu teener ning meel ei juhi enam sinu tegemisi. Meel asub vaid siis tegevusse, kui ta esile kutsud. Meel ei sekku enam omapäi sinu ellu ning sinu tegemistesse. Just seda püüabki meelesharjutuste tegija saavutada.

„Aga meil on ju alailma tarvis kõiksugu toimetusi teha?!“ võid siinjuures kosta. Olen sellega nõus. Ometi on suur vahe selles, kas järgid oma tegemistes väga selget mõtteliini või sahmid sihitult kogu aeg niisama ringi.

Zen tähendab, et meel on üheselt häälestatud ja kooskõlas kõigi su kavatsuste, tegude ning kõnega.

Olen proovinud väga erinevaid mõtlusviise ning tõdenud, et kergeim nende seast on zen.

Pärast seda, kui olin mitmed keskenduvad mõtlust õpetavad kursused läbi viinud, mõistsin, et osalejatel oli suuremat pingutust nõudvate harjutustega tõsiseid raskusi. See ongi põhjus, miks otsustasin zeni meeleharjutustest põhjalikumalt juttu teha.

Aga jätkakem Buddha esmajutlusega.

Teie meelt ei tiivusta eilset ja homset puudutavad mõtted. Meel on täiesti käesolevasse hetke süvenenud, armsad lapsed.

Mandariin on päriselt teie elus olemas olev asi. Tõelises teadvelolekus elamine tähendab käesolevas hetkes elamist.

Teie meel ja keha elavad just siin ja praegu.

Inimene, kes rakendab kõike hõlmavat mõtestatust, võib mandariinis näha palju seda, mis jääb teistele märkamatuks.

Kui proovite oma elus avalik teadlik olemist ning rakendate seda igapäevastes asjades, siis luban, et see muudab teid täienisti (paremuse poole). Hakate nägema asju, mida te varemalt ei suutnud kuidagi märgata. Kaunidus, õnnis tunne, asjakohasus – elu terviklikkus ilmub ellu ilma igasuguse pingutuseta. Iga väike iluasi saab võrratult suuremaks ja väärtuslikumaks tolle jaoks, kes teadvustatud kohalolekut tunnetab. Sest elu on tulvil kaunidust igaühele, kes sööb oma mandariine mõtestatustes.

Buddha eluajal said tema õpetused ajapikku ääretult menukaks. Buddha hülgas kõiki õpetuslikke ettekirjutusi, tema õpetusi ei piiranud kombetäitmised, need olid sulaselge tarkus, ilma vähimagi hoojus-pookuseta. Ning selle tarkuse valguses jagaski Buddha esimest zen-õpetust.

Nõnda möödusid Buddha esimesed õpetusaastad. Kuna sugenes üha enam vaimustunuid, muutus järgijatel üha keerulisemaks Buddha enda jutule pääseda. Selleks, et üha suurema huviliste hulgaga toime tulla, läksid käiku reeglid, ettekirjutused ning kombetäitmised, sealhulgas aukartuses kummardamised, toidupalved, eristavad rüüd jne. Kõik need ettekirjutused pandi kirja pärast Buddha surma ning on leitavad budismi põhiteoses „Tripitaka“.

Esimene zeni edastamine

Üks õis puhkeb õitsele
ning järsku on kõikjal kevad.

Ühel päeval, kui Buddha oli koos õpilastega tasasel koosviibimisel, saabus külaline ning esitas Buddhale palve: „Kas võiksite, palun, jagada mulle kõige ülevamat tõe vähima arvu sõnadega?”

Buddha andis märku, et on külalise kohalviibimisest ja tema esitatud küsimusest teadlik ning tunnustas küsijat leebe naeratusega, jäädes siiski vaikima.

Mõne aja möödudes kummardas külaline Buddha ees ning sõnas: „Tänan teid väga, olen sõnumi kätte saanud. Hakkam nüüd minema.”

Kohe kui küsija oli lahkunud, astus esile Šaariputra, munkadest üks kõige mässumeelsemaid, kes ilmutas suurt enesekindlust Buddhale küsimuste esitamisel: „Mis põhjusel väljendas too mees tänu asja eest, mille saamist mitte keegi meist ei näinud?”

„Šaariputra,” seletas Buddha, „hea hobune jookseb isegi piitsa varju nähes. Too mees oli valmis.”

Šaariputrale jäi seletus arusaamatuks. Kui Buddha oma istmelt tõusis ning pärastlõunasele puhketunnile suundus, küsis Šaariputra kõikide teiste kohalviibinud jüngrite käest, kas üldse keegi Buddha lausutust aru sai. Ilmsesti ei saanud. Nõnda otsustati ühiselt, et öhtuse jutuajamise ajal küsitakse tarkusesõnade kohta seletust.

Nad pärisid Buddhaalt: „Kas võiksite ka meile mõnd teadmist, tarkust või sisevaadet jagada – kasutamata isegi vähimat arvu sõnu – ütlemata üldse mitte midagi? Võib-olla ka keegi meie hulgast on juba valmis.”

Buddha võttis tema kõrval olnud lilleõie ning hoidis seda mõni hetk oma käes, ilma midagi lausumata.

Buddha vaatas ainiti lille, silmi pilgutamata. Sel kombel jagas Buddha suurimat tarkust, ülimat mõtlust, sügavaimat sisevaadet, ütlemata seejuures ainsamatki sõna. Ta lihtsalt vaatas lille, tõstis seejärel pilgu ning naeratas. Mitte keegi teine peale jünger Mahakašjapa ei naeratanud vastu. See on esimene kirjalik tõend zeni edasiandmisest Buddha poolt. Just siit sai zen alguse.

Mahakašjapa naeratas, kuna mõistis, mida Buddha oli püüdnud lille vaatamise ja vaikimise kaudu edastada.

Mida iganes kas mina või keegi teine selle loo seletuseks ka ei ütle, see saaks olla üksnes tõlgitsus.

Kas olete kunagi mõtisklenud, miks pakutakse jumateenistusel anniks lilli? Asi pole sugugi ainult värvikirevuses ja lõhnades, sest muidu võiksimme anniks tuua paljusid muidki iluasju ning kaunistusi. Võiksimme näiteks pühakuju ilusatesse värvidesse pintseldada ning lõhnaained peale pritsida.

Seega, miks just lilled?

Sellele on väga hingeminev ning kaunis põhjendus. Lill on ju elus asi! Õitsev lill elab ning närbub ajapikku.

Buddha jätkas jüngritele selgituste andmist, hoides pilku Mahakašjapal: „Selles on kõik, Mahakašjapa. Lihtsalt kõik ongi selles. Pole tarvis mitte midagi teha. Sul tuleb vaid lille ilu nautida, teadvustades endale, et lill ei kesta igavesti – ühel päeval on see lill närtsinud.”

Väga hõlbus ja kena viis zeni kogemiseks on hoida lille oma töölaual, võib-olla toidulaual ja ka magamistoas. Ära kasta seda lille. Ära asenda seda lille iga päev uuega. Too uus lill asemele üksnes siis, kui eelmine on ära närtsinud.

Jaapani pärimuse kohaselt oli Buddha sõnastatud esimene luulepärl see:

„Üks õis puhkeb öitsele,
järsku on kõikjal kevad.“

Zeni tõlgenduses tähendab lill Buddhat, sest ta sündis kuningapoeg Siddharthana lilleõite rüpes. Ka tema surm saabus lillede külluses ning ta elu oli keset lilli.

Buddha jüngrid armastasid oma õpetajat rohkem kui oma elu. Buddha saavutas oma kirgastumise õistva puu all.

Ka meel on võetav lillena. Kui su meel on õide puhkenud, siis ongi kõikjal ümberringi kevad.

Kui aga meel kogeb sügist, siis hoolimata sellest, kui rohke on värvideküllane väline ilu ümberringi, näib ometi kõik nii kurvameelne. Looduse lopsakus on hukule määratud ning süngest eelaimdusest täidetud. Seepärast rõhutabki zen meelele keskendumist. Sest kui hoiad oma meelt õitsemas, muutub kogu maailm kauniks – iseenesest.

Oled lill ja sul on imekena elu. Usu sellesse.

Võrdle oma elulaadi nende miljardite inimeste vaesusega, kel pole võimalik isegi oma põhivajadusi rahuldada. Suurem osa neist, kes restorani einestama lähevad, ei saa sugugi toidukaardilt valida kõike seda, mida sooviksid. Nad jälgivad hoolikalt hindasid ning kaalutlevad, mida võiksid endale lubada. Sugugi igaüks ei saa elumõnuseid nautida – sinul on see võimalus.

Meenuta endale, kuhu oma elus jõudnud oled ning kuidas sul on vedanud. Kui sellest ei piisa ning leiad, et õnnelik olemiseks jääb kogu aeg midagi puudu, siis mis üldse võiks sind õnnelikuks teha?

Ilmselt eimiski.

Zen õpetab, et õnn ei ole midagi, mida saaks taga ajada. Õnn pole see, mida peaksime kuskilt otsima. Muidugi peab inimesel iga päev indu, tahet ja südikust jätkuma, kuid seda elutahet ei tuleks pidada hoolimatuks või mõõdutundetuks enese eest seismiseks.

Mis puutub elutahte mõistesse – meedias ju muudkui rõhutatakse, et inimesel peaks olema „elamise kirg“ – siis õigupoolest on siin tegemist suhteliselt hilisaege ning üsna ameerikaliku eluvaatega. Miljardid inimesed suutsid enne selle moesõna käibeletulekut rahulikult elada ja olla, ilma et nad vajanuks mingit „kirge“. Siiski suutsid nad leida elust nii õnne, rahu kui ka mõtestatud sisu.

Zen ütleb, et kui inimesel lastakse olemasolevas hetkes elada, siis saab isegi hingamisest õnnistus.

Kui ma ei suuda olla õnnelik sellega, mis mul igal hetkel on, siis ei leia ma õnne ka selles, mida võiksin oletatavas tulevikus omada. Ilmselt on igal ajal ning eri oludes sinu jaoks vähemalt üks inimene, kellega sul on raske hakkama saada. Samuti on sul alati tarvis eluraskustest üle saada. Pead tegelema vähemalt ühele vastasseisule lahenduse otsimisega – see võib avalduda lahkarvamustes, vahetu ümbruse võimupiiride vaieldavas paikapanekus, ent ka vaimses, hingelises või tunnete vallas lõkkele löövates vastuoludes.

See kõik on lihtsalt osa elust. Tähtis on suutlikkus viibida zeni voogamises, isegi vaatamata eluraskustele.

Tuhande aasta jooksul pärast Buddha surma ei läinud zeni alusmõtted inimestele suuremat korda põhjusel, et pigem taheti vaimsega ühendumiseks midagi käegakatsutavat, celkõige aga vajati juhendatud kombetäitmisi.

Kui kõnelen inimestele: „Istu lihtsalt maha ning ole teadlik, sul polegi tarvis mitte midagi muud teha.“, siis leitakse, et sellest justnagu ei piisa.

Justkui oleksid nad vaikselt paigal istumise oskuse juba omandanud!

Kui ma aga mõnele inimesele tema isikliku loitsu annan – see on küll väga harv juhus, et ma nii teen –, siis pigem lausutakse seda loitsu nädalaid või isegi kuid, ent seejärel tullakse ikkagi minu juurde küsima: „Hästi, aga missugune võiks nüüd olla järgmine edasisamm?“.

Niisugune käitumine näitab ilmekalt käegakatsutavates asjades kinniolemist.

Mingit järgmist sammu ei ole olemas.

Kui sa ei suuda sulle pakutud arenguteel iseendaks saada, siis ei aita ka mingi „järgmine samm“.

Mõtteharjutustel on tasemed, mitte sammud. Sa ei saa jõuda kõrgematele tasemetele, tehes erinevaid asju. Pole mingit võimalust edasisi tasemeid kogeda, kui aeg-ajalt kuhugi mujale kulged. Õigupoolest polegi siin tegu mõtluse tasemetega, vaid pigem meeleseisunditega.

Tee seda, mida oled tegema asunud. Püüa selles täiusele jõuda. Kui oled ükskord milleski täiuse saavutanud, siis oledki jõudnud järgmisele tasemele.

Keegi võitluskunstide meister kõnelnud kunagi oma õpilasele: „Ära heitu sellest, et pead sama liigutust harjutama kümme tuhat korda. Isegi nii suurest liigutuse kordamise arvust ei piisa, et saada täiuslikuks. Mul pole mingit huvi õpetada sulle kümnet tuhandet liigutust, mida kokkuvõttes sooritadki vaid korra või paar.

Minu sihiks on õpetada sulle võitu tagav võte, mida tuleb kümme tuhat korda harjutada. Sellest võttest peab saama sinu täiuslik liigutus.”

Veel tuhat aastat pärast Buddhat ei pööratud zeni mõtlusõpetusele erilist tähelepanu ka seetõttu, et Buddha õpetuste järgijad asutasid hulgaliselt usukeskusi, mis hakkasid silmapaistvuse ja ülemvõimu pärast omavahel võitlema.

Sama leiame mistahes usundi arenguloost, eriti kui usund on julgustanud mõttevabadust ning olnud salliv. Isegi keskse ainuvalitsuse all toimivad usundid pole suutnud takistada samadele usupõhimõtetele rajatud ususektide tekkimist. Maailmas asjad paraku käivad nõndamoodi.

Elas kord zeni järgiv pühamees, kes oma kassi väga armastas.

(Tegelikult ei oma sa kassi, vaid pigem kass omab sind!)

Ükskord, kui pühamees kassi omapead jättis, et suunduda mõtlusharjutusi tegema, läks kass toaseinte vahel täiesti pööraseks. Kui pühamees koju naases, avastas ta, et kass oli kogu mööbli ära kraapinud ning isegi padja puruks kiskunud.

Nõnda otsustas kassipidaja, et targem on loom alati endaga kaasa võtta, ka siis, kui ta meelearjutusi juhendab ning jutlusi peab.

Nõnda oligi see kass tal edaspidi kõigi meeleharjutuste tegemise ajal kaasas.

Üks jüngritest isegi märkis: „Hmm ... Ainus erinevus tolle tegelase ja meie vahel on see, et tal on kass. Kindlasti on sel kassil mingi varjatud tagamõte.”

Mõtluse õpetajal oli kombeks õpetuste jagamise ning harjutuste ajal kassi silitada. Sellest tegid jüngrid järelduse, et nende õpetaja saab kassi kaudu mingit erilist väge.

Lõpuks jõudis kätte õpetaja surmapäev, mis kõiki tema õpilasi väga kurvastas.

Pärast leinaaja möödumist lohutasid jüngrid end järgmiselt: „Hea, et meil on vähemasti kass. Meie õpetaja on lahkunud, kuid mis siis! Meil on ju meeles kõik tema õpetussõnad. Niikuinii kordas ta kogu aeg ühtesid ja samu tödesid. Aga kass on midagi uut ja teistsugust. Pealegi on kass elus asi. Selleks, et õpetajale austust avaldada ning mõista, mida ta meile tegelikult edasi anda tahtis, valmistagem kassile koht aujärjel. Las istub kass edaspidi meie ees õpetaja asemel.”

Jüngrid püüdsid igati kassi meele järele olla. Nad pakkusid kassile toiduks koort ja jogurtit ning veel mida iganes, mida kass võinuks himustada. Peagi sai kassist püha loom.

Jüngrid lausisid: „Just kass on kõigi imekenade asjade toimumise taga.”

Mitmed ühises mõtlusruumis viibinud vandusid, et nad tõepoolest kogesid kassi juuresolekul märksa sügavamat ning suuremat rahuldust pakkuvat mõtlust.

Samuti kõnelesid nad: „Oi, kui sügavasse mõtlusse ma langessin! Missuguseid hämmastavaid sisemisi läbielamisi ma kogesin! Nägin, kuidas kass mu ees tohutu suureks kasvas, nii et lõpuks oli kogu kõiksus seesama kass.” Ja muud samas vaimus.

Teate ju, et inimestel esineb igasugu nägemusi.

Möödusid mõned aastad ning kass suri ära. Samal ajal juhtus tõsine põud olema.

„Kuidas me edaspidi mõtlusharjutusi tegema hakkame?“ arutasid jüngrid isekeski. „Nüüd on ka kass läinud, õpetajast rääkimata.“

Seejärel leiti olukorrast väljapääs: „Lahendus?! Võtame uue kassi!“

Nõnda sai sellest vaimulikust keskusest kassi kummardav pühamu. Kass oli sealse usundi kese ning meelearjutusi tehes keskenduti just temale.

Kirjutati hulk raamatuid kassikarvade mõjust, kassi naha erilistest omadustest ning nurrumiskeele salatähendusest. Ajapikku sugenes mitmeid salateaduslikke tõlgendusi, mis pidid seletama asju, millel muidu mingit tähendust ei olnud.

Koostati mahukaid pühakirju selle kohta, kui oluline on kass õige mõtluse saavutamisel. Loodi ettekirjutused, mis päevadel tuli kass mõtlusruumi tuua ning mis päevadel tuli kassi küürida. Nähti ette tavadel põhinev kord, kuidas kassi puhastada ja tema eest hoolt kanda.

Möödus peaagu pooltuhat aastat. Parasjagu vaimuliku keskuse juhiks saanud õpetaja lausus pärast järjekordse kassi surma ootamatult: „Me ei pane lahkunud kassi asemele enam uut. Ma ei usu, et kassil oleks mõtluse mõjutamiseks mingeid imevõimeid.“

Jüngrid olid rahulolematud: „See mees on hull! Ta hävitab paha-tahtlikult meie pühad tavad! Tal pole õrna aimugi, mida meie pühamule aluse panija ammusel ajal silmas pidas.“

Uus vaimulik juht jäi aga endale kindlaks: „Mina olen siin peamees ning minu otsus on seadus!“

Pärast mõningat porisemist hakkasidki vaimulikud tegema meelearjutusi ilma kassita. Ning siis said nad aru: „Vau, meil tuleb mõtlus välja ka ilma nurruloomata!“

Edasi hakkasid vaimulikud kirjutama raamatuid sellest, kuidas ka ilma kassita saab tulemuslikult mõtteharjutusi teha ja oma unelmaid võib ellu viia. Ning muud samas vaimus.

See lugu tundub naljakas, kuid just nõndaviisi on enamik vaimseid koolkondi ja tavandeid ellu kutsutud. Ning mõne aja möödudes, kui need hääbuvad, avastatakse järsku, et justkui polegi järgi joonduda.

Täpselt sama lugu juhtus zeniga. Tuhat aastat sõidid budistid omavahel, kusjuures iga rühmitus kinnitas: „Meie oleme paremad, teie eksite.” Nõnda sündisid *hinajaana*, *mahajaana* ning *vadžrajaana* budismitvoolud. Sõna *jaana* tähendab sõidukit. Selle all mõeldakse loitsude lausumise kandjat, mis toimib tegija kaasabil.

Nimetuse järgi võib öelda, et eri usuvooludes on tehtud rõhuasetus väikesele, suurele ning teemantkandjale. Samal ajal kõik need üsna vastandlikud budistikud usuvoolud vahendavad samu Buddha õpetusi.

Kuidas see küll võimalikuks osutus!

Ometigi elas kord tark, kes taunis igasuguseid igikestvaks kuulutatavaid usumõtteid. Ning nüüd levis tema õpetus just nimelt erinevate rühmituste loodud kummaliste tavanditena!*

Möödus tuhat aastat ning Lõuna-Indias, praeguse Tamil-Nadu osariigi alal, Kantšipuramis sündis kuninglikku perekonda poisilaps. Ta süvenes budistlikesse õpetustesse ning tegi läbi väga märgilise elutee, mille käigus ta mitte ainult ei elavdanud varjusurmas olnud zeni maailmanägemist, vaid viis selle ka laia maailma.

...

* Tõlkija märkus. Aastal 326 e Kr vallutas Aleksander Suur praeguse Põhja-Pakistani alal asunud budistliku keskuse Takšašila, tähtsa kaubandussõlme – õigemini kohalik pealik andis alla, päästes oma linna hävingust suure hõbedakoguse maksmisega. Kreekas sai linn tuntuks kui Taxila. Vallutajate meelelaad hakkas oluliselt kohalikke kombeid mõjutama, näiteks hakati kreeka kultuuri eeskujul Buddha kujusid kivist välja raiuma. Teisisõnu, Buddha kujutistel pole midagi pistmist poolteist sajandit varem surnud ajaloolise Buddhaga. Enne kreeklaste sissetungi oli Buddha raidkujude valmistamine ning turustamine tundmatu. Selle asemel oli kombeks kummardada nn Buddha jalajälgi, mille keskel on oluliseks märgiks seadmuseratas, viidates nõnda Buddha õpetuslikule pärandile, mida ta ringi kõndides endast maha järtis. Vaimsete õpetajate jalgade ning jalanõude austamise tava oli levinud kogu Indias ning on elujõus tänapäevalgi. Teine näide laenamistest Indias on püha- ja ülukupiltidel pead ümbritsev nimbus ehk aupaiste, mida mogul Džahangir ennast kujutavatele piltidele nõudis pärast seda, kui oli näinud jesuiitide kaasa toodud ikoone. Tegelikult oli selline aupaiste kujutamine tavaks juba muistses Indias ning Pärsias, kuid vahepeal unustusehõlma vajunud. Nõnda taastasid mogulid enese teadmata igivana kombe, ehkki islami järgijatena poleks nad üldse tohtinud inimestest pilte valmistada.